

Huutomerkin käytöstä

Erään seuratalon ovet päätettiin nimetä käytöltään, ja siten yksi sai kamaansa sanan ULOS. Mutta maalari ei pitänyt merkintää riittävänä, vaan lisäsi siihen huutomerkin. Tavallaan hän oli oikeassa: huutomerkki kiinnittää huomion puoleensa. Kuitenkin ULOS! tarkoittaa: äkkiä tiehenne, tai muuta yhtä väkevää.

Koulukielioppien mukaan huutomerkki kuuluu juuri painokkaisiin kehotuksiin sekä tietenkin varsinaisiin huudahduksiin ja huudahtaviin toivotuksiin. Esim. *Maahan!* — *Voi, miten pelkäsin!* *Tulisitpa jo, kevät!* — *Paikat kuntoon* — *presidentti tulee!* Niin ikään muodoltaan kysyvä, mutta sisällykseltään huudahdusmainen virke lopetetaan huutomerkkiin: *Milloin tämä kurjuus loppuu!* — *Enkö minä sitä sanonut!* Sen sijaan huutomerkki on tarpeeton laimeissa kehotuksissa: Tunnustakaamme huonoutemme. — Älä unohda lupaustasi.

Kaunokirjallisuudessa huutomerkki on ollut suosittu. Jopa seitsemän peräkkäistä huutomerkkivirkettä olen tavannut esim. Johanna Spyrin Pikku Heidistä ja Juhani Ahon Panusta. Pikkupakinoitsijat puolestaan ovat edistäneet huutomerkin arvon alennusta.

Nykyään huutomerkki elää arvon ylennyksen aikaa. Lyriikasta se on kadonnut mahdollisten ja tunteilievien säkeiden myötä. Myös vähäeleisyyttä suosivat romaanit ovat välikerkeissäkin säästeliäitä. Esim. Marja-Liisa Vartio on karkottanut huutomerkin nuoria ihmisiä kuvaavasta Tunteet-romaanistaan, ja Veijo Meri selvästi rajoittaa huutomerkin käyttöä kiihkeissäkin vuoropuhelussa; kun hän muutaman kerran sijoittaa huutomerkin jopa kolmeen neljään peräkkäiseen virkkeeseen, nämä kohdat erottuvat tarkoituksellisesti. Kirjeistä huutomerkki on samaten väistymässä. Aikaisemmin Rakkaat Vanhem-

mat, Hyvä Täti ym. puhuttelusanat lopetettiin huutomerkkiin. Nyt huutomerkki vaikuttaa normaalisävyisessä kirjeessä tarpeettomalta.

Pois hädetyt puhutteluhuutomerkin tilalle ranskasta lainattu pilkku (Hyvä Veli,) on nykyisin epäjohdonmukainen, koska kirjeen varsinaisen tekstin aloitamme yleensä isolla kirjaimella. Sekä virallisessa että yksityisessä kirjeessä puhuttelu on moitteeton välimerkittömänä.

Huutomerkin käyttöalue on laajempi kuin koulukieliopin mainitsema. Taitajan huutomerkki ilmaisee yllätyksen, kätkeytyn tai uskaliaan leikin, ilkeydenkin, vastakkaismerkityksen jne. ja vaatii tällöin myös lukijalta huumorintajua.

Muutama koululaisten aineista poimittu virke, joiden lopussa huutomerkki on ilmeikäs:

Vanhaa riittä pelkäsin kovasti, ja sen kohdalla minulle kasvoi tuhat jalkaa!

Kun palautimme kokeet, joihin vanhempien piti kirjoittaa nimensä, huomattiin, että kaikki isät eivät olleet kirjoitustaitoisia!

Minulta puuttui kymmenen kasvia, mutta veljenikin on käynyt oppikoulua!

Jos vihjaisevan huutomerkin asemesta kirjoitettaisiin näkyviin huutomerkkiin sisältyvä ajatus (esim. 'joten sain hänen kasvistostaan täydennystä'), koko virke menettäisi tehonsa.

Tieteellisen sävyn huutomerkki saa ollessaan sulkeissa jonkin sanan tai luvun perässä. Kirjoittaja kiinnittää siten lukijan huomion tärkeään tai oudostuttavaan yksityiskohtaan tai hän epäilee jonkun lausumaa. Esim. *17 000 [!] on ylioppilaskokelaita jo muutaman vuoden kulluttua.* — *Hän tekee sen yleisen [!] edun vuoksi.* Huutomerkki 'yleisen' perässä sulkeissa osoittaa, että kirjoittaja ei usko kyseisen henkilön yleishyödyllisiin vaikeuksiin.

Koulukielioppien yksioikoisesti esitelmä huutomerkki kuuluu puolipisteen ja kaksoispisteen kanssa välimerkkien ylhäisöön, ja arvonnousunsa jälkeen se

on niin näkyvä ja voimakas ilmaisuuden tehoste, että sitä on aikuisten maailmassa käytettävä paitsi harvoin myös harkiten.

VUOKKO RAEKALLIO-TEPPO

Hei, ei »välittömästi»

Yleisradion »kielivartio» 2. lokakuuta 1965

Kielivartio on useammin kuin kerran iskenyt katseensa paperikielen venkuroihin ja suositellut tilalle suoraa ja siileää, sellaista mikä on tuttua konstailemattomasta puhekielestä. On sekä lyhyempää että luontevampaa puhua *huonoista säästä* kuin *epäedullisista sääolosuhteista*, ja turhan mutkikasta on väittää asuvansa *rannan välittömässä läheisyydessä*, kun kerran voi asua yksinkertaisesti *aivan lähellä rantaa*. Tämänkertaisen vartion aiheena on taas samantapainen joutava venkura, ja se on ajanilmauksena käytetty sana *välittömästi*. Turruksiin asti saamme lehdistä lukea ja radiosta kuulla tällaista:

»Henkilöauto pysähtyi *välittömästi* kuljettajan huomattua päälleajon.» Tai: »Reitin varrella asuvia ihmisiä on kehoitettu ilmoittamaan *välittömästi*, jos he näkevät jotain epäilyttävää.» Tai: »Presidentti Nasser ilmoitti keskiviikkoiltana, että arabimaiden edustajat olivat päättäneet kutsua *välittömästi* kotiin Bonninsuurlähettiläänsä.» Tai vielä, lainatakseni kaksitoista peräkkäistä riviä *helsingiläislehden* selostuksesta, joka koski Äänekoskella äskettäin sattunutta tuhoisaa räjähdysonnettomuutta: »Tätä asiaa lähdettiin *välittömästi* tutkimaan ja korjaamaan. Voimapäällikkö H. ei päässyt vielä kattilasaliin ennen kuin räjähdys tapahtui. Hän hälytti *välittömästi* tehtaan palokunnan sekä suojelupäällikön, joka puolestaan antoi *välittömästi* hälytyksen tehtaalla toimiville ensiapuryhmille.»

Pannaanpa kilpasille tämä kirjoitetun kielen *välittömästi* ja sen puhekielinen vastine, tuttu pikku sana *heti*. Lyhyydessä *heti*-sana päihittää kilpailijansa kirkaasti: kaksi tavua, neljä kirjainta viittä tavua ja kahtatoista kirjainta vastaan. Entä jos verrataan näiden kahden sanan luontevuutta? Tokkohan monikaan päästeli jokapäiväisessä puheessaan tähän tapaan: »Tuostapa pitää *välittömästi* ottaa selvä», tai näin: »Saat mennä saunaan *välittömästi* muun väen jälkeen» — sujuvaa kieltä sen sijaan ovat lauseet »Tuostapa pitää *heti* ottaa selvä», »Saat mennä saunaan *heti* muun väen jälkeen». Koskipa vertailu lyhyttä tai luontevuutta, *heti* suoriutuu siis voittajaksi, ja tämän tuloksen pitäisi olla selvä vihje myös kaikille kynänkäyttäjille: hylättäköön tärkeilevä *välittömästi*, nostettakoon vaatimaton mutta naseva *heti* kunniaan.

Kannattaa kysyä, mihin tuollaisen venkuran kuin *välittömästi*-sanan yletön suosio kirjoitetussa kielessä mahtaa perustua. Osasy on kai sama, joka pitää pinnalla monia muitakin paperikielen lempisanoja ja -sanontoja: harhautunut luulo, että esityksen painavuus ja teho automaattisesti voittaa, kun käytetään arkisimmasta ja yksinkertaisimmasta poikkeavaa ilmaisua, mitä tahansa. Mutta alkuun koko tuo *välittömästi*-muoti ei olisi päässyt, ellei sillä olisi ollut esikuvanaan samantapainen muodoste monissa muissa kielissä: ruotsin *omedelbart*, saksan *unmittelbar*, englannin *immediately*.